

G A P T

kes.
V70633

3
9
1
1

3

A I M

HART

V.N. Karazin Kharkiv National University

00721165

8

ЦІНА
75
коп.

Призов робітників-ударників до літератури є величезного значіння крок у напрямі справжньої реконструкції пролетарського літературного руху та перебудови всієї ВУСПП'івської роботи.

Призов має дати і вже дав нове пролетарське поповнення в літературу. З лав його росте новий творчий колектив пролетарської літератури, що піднесе її на незнану досі височінь.

В пролетарській літературі має зміцнитися робітничий, комуністичний кістяк, забезпечуючи справжній більшовицький шлях її дальшого розвитку.

Підсилимо увагу дальшому розгортанню призову та закріпленню вже здобутих наслідків.

170633

Центральна Наукова
БІБЛІОТЕКА при ХДУ
Інв. № 170633

ЦЕНТРАЛЬНА НАУКОВА
БІБЛІОТЕКА

1932
876

H

A

R

T

LITERARISCHE UND KRITISCHE MONATSSCHRIFT
DES ALLUKRAINISCHEN VERBANDES PROLETA-
RISCHER SCHRIFTSTELLER „WUSPP“

REDAKTIERT VON: I. KYRYLÉNKO, B. KOWALENKO, W. KORJAK,
I. KULYK, I. MYKYTENKO, H. OWTSCHAROW, S. TSCHUPAK, DWOU.
LHM (STAATSVERLAG „LITERATUR und KUNST“). MÄRZ. 1931

Г Д Р Т

ЛІТЕРАТУРНО
ХУДОЖНІЙ ТА
КРИТИЧНИЙ
ЖУРНАЛ ВСЕ
УКРАЇНСЬКОЇ
СПІЛКИ ПРОЛЕ
ТАРСЬКИХ ПИ
СЬМЕННИКІВ

У-ТИЙ РІК ВИДАННЯ
РЕДАГУЮТЬ: І. КИ
РИЛЕНКО, Б. КОВА
ЛЕНКО, В. КОРЯК,
І. КУЛИК, І. МИКИ
ТЕНКО, Г. ОВЧАРОВ
С. ШУПА

Д В О У
ЛІТЕРАТУРА
І МИСТЕЦТВО

1 9 3 1
БЕРЕЗЕНЬ

ЦЕНТРАЛЬНА НАУКОВА
БІБЛІОТЕКА

№ 3

68

Бібліографічний опис цього видання вміщено в Літопису Укр. Друку, „Картковому репертуарі“ та інших покажчиках Української Книжкової Палати.

Обкладинка художника
А. Страхова.

Укрголовліт 5365. 31. III. 1931.
ВРНГ УСРР. Укрполіграфоб-
'єднання. Газетна фабрика ім.
В. Блакитного. Зам. № 480—7700

ПАВЛО КОНОНЕНКО

68 ПОЛК

ТАНК¹

Фрагмент

Розчерепанившись чавунним ромбом,—
Повзе і стугонить,
Та досить однієї бомби,
Щоб рух його спинить.
Плазує, мов примара,
Мов потвора,—
Страхіття необстріляних бійців...

Я пригадав бої,
Немов учора
Тримав я зв'язку бомб в руці.

Приємно так,
Як танк на нашім боці
Перед у наступі веде—
Наводить жах на коней і людей,
Гадючий слід лишивши на толоці.

А раз був випадок:—
Ми танк атакували,
Ворожий танк.—
В Каховському бою,
Безвусий капітан,
Злякавшись «червоної навали»,
Відкривши ляду, закричав:
— здаюсь!

¹ Гонорар за цього вірша віддаю на будівництво диражабля „Клим Ворошилов“.

Автор

За ним поручник висунувся з ляди
І, руки білі підійнявши вгору,
Промовив тихо:

— Ми свої...

(Шуміла дика кавалькада)

Поручник змовк.

Лишивши тінь від себе...

Перекликалися червоним сяйвом зорі.

Мов кров'ю відбивались в небі...

І капітан, забувши про погони,
З обличчям переляканої жінки,
Щось белькотав про рейки та вагони,—
Коли його поставили до стінки...
А вранці танк під нашим керуванням
Проходив рейсом зону перепони,—
В район ворожого розташування.
За ним ішли полки червоних...

ІВАН КАЛЯННИК

ПОДОРОЖ ДО СТАЛІНОГО

Скільки диму у небо звалено,
аж на вечір скидається день!

Це багате

вугіллям

Сталіно,

це багате

рудю

Сталіно,

це багате

м'язами

Сталіно —

місто

ударних людей.

Я з трамваю зійшов,
і от
важко дихає в синь завод,
важко дихає в синь —
росте.
підминає під себе степ,
до старих степових осель
гомін молодости несе.
Понад містом дроти гудуть
про залізну його ходу,
і летить розхльосканий спів
у прозору блакить степів.
Тільки очі у даль мої,
димарі пролітають вдаль —
це країна моя стоїть
і висока і молода.
Це країна моя стоїть
і висока і молода!

к. ГОРДІЄНКО

ВИБОРИ ¹

— Дивіться, скільки жінок, хіба це вибори?!

Громада гула, громада ревла, громада... Пристрасті киплять, бурхають, вертаються і перевертаються... Там ривчаки не так копані, байрак спірний, там за яри боротьба точиться. Земле, земле!

Гострі, хмурі, тяжкі, вузькі, пукасті, хитрі погляди, червоні, бліді, гострі, кирпаті носи, рум'яні, сухі лиця... буяли, пахтіли здоров'ям дебели кожухи, віяли нудьгою сіряки... А бороди! Славгородські бороди!

Плавно хитається широка, вищечена борода Кармаліти, блискавки виграють на ній, повні, мудрі слова плинуть про ролю жіноцтва в суспільнім житті. Високе, благовісне чоло

¹ Розділ з повісті „Атака“

Кармаліти. Щонеділі в церкві з похилою головою він став проти престолу, густий дух молитовного слова спада на задумно розчісувану, окладисту бороду. Побожне око кожного веселогорця під склепінням споглядає дванадцять апостолів за тайною вечерею з отакими самими бородами, як ото в Кармаліти...

Швидко тіпається гостра борода Трандари: він теж не заперечуватиме розумного слова того. Щоб це колись, то жіночого духу тут близько не було б! Сиди в хаті та борщ вари. Пряди. Як обирали старшину...

Тихо! Трандара говорить. Громада кинула пекучі думи свої, скупчилася навколо синьої чинарки. Гави на білих деревах і то примовкли, наче б прислухались до світлих, таких барвистих спогадів про дні слави громадської. Ех, було колись. Чуби, рум'яні лиця, зледянілий вус, усе обвисло, залякло в думках тяжких. Весела Гора про звитяжні дні, діла чії повідають співці на ярмарках, сумує...

Не сумувала лише людність Долини, Яру. Зухвалі вигуки глуму рясно падають на заялозені оливою голови веселогорців.

Тирса, Мажара розперезались до краю.—

Вибере, мовляв, Весела Гора свого старшину, багатія на три роки... Він тебе за подушне садить. Межу твою багатій зайняв, старшина і староста виїздять—багатій завжди верх візьме. Коні на толоку до багатія зайшли, староста й поійняті протокола складають. Лиха на три гроші, а в протоколі двадцять рублів. А земський судить за протоколом. Рівняти шляхи, греблю багатій не поїде, а з бідака три рублі штрафу, або до холодної сядь. Багатій свого п'ять десятин лісу має, казенний рубає і пасе не в своєму, завжди сухий з води виходить. За багатієм борги, він і могоричить старшину, а бідак корову спродай, а сплати. А ще давніш—не платить бідак за подушне, виведуть зимою на двір—мороз такий як ото зараз—відро води за комір. Ось тільки як у царя народиться дитина, тоді маніхвест. Багатієві і прощають борг, а той, що бідний, він сплатив.

Аніже, треба сказати, не сумувала людність Долини, Яру за славними днями героїчної минувшини. Глумом та наклепами рясно всипано струпату голову минулих віків. Ні крихти шани в блюзнірських душах. На глум, поталу віддано творчий дух народніх звичаїв. То ж ні по чім, скажіть, тужити веселогорцям?

На той час розхристаний гурт парубоцький плентався з гори. Буйно били парою груди, рум'яні лица вилискували відвагою, чуби звисали на очі, шапки стовбирчилися на потилиці, виглянцевані ноги дружньо, завзято місили сніги. Мов би розважити взялись заклопотане чесне товариство батьків з Гори. Піснями, могутнім посвистом, вереском залящало повітря біля сільради, сповнило батьків гордоців за молоде покоління. Попереду достойний синок Кармаліти—Максим Квочка розтягував гармонію і рота,—

Она-а ж любить так не сумієть
Как би любила его я...

За ним Максим Залізняк, Тхір, не менш славні козаки—сини Давигори, Боканя. Врочисто впливло все славгородське парубоцтво...

В екстазі, червона від напруги, повна бурхливих почуванів, співала молодь. Молодь гуляє! Чимсь свіжим, радісним віє од слів тих, од тієї принадної картини молодого гульбища. То ж ні з чого пишатися батькам? Батьківське серце билось гордо з парубоцького завзяття того.

Звичайно, як і завжди, Низ гостро засудив те миле видовисько. Тут перевибори, мовляв, а тут п'яне гульбище! Деякі, що більш похмурі на вдачу, то просто казали: глитайня нам хоче зірвати збори!

Мала статися колотнеча і певне, що сталася б, та завдяки тактовній поведінці голови сільради Бурди, що в слухний момент одкрив збори, привернув увагу населення до пекучої теми—перевиборів.

Лише довго, як завжди, Трандара не міг угамуватись: ра-
ніш, мовляв, йдуть п'яні, соцький начепив медаль, всі і
боятся. Старшина тупоне ногою—ніхто і пари з уст.

Але то між іншим. Увагу зборів зосереджено...

Наморщені чола, носи, лиця, очі насторожені, стриміли
вперед бороди, громада відкрила вуха.

Бурмак доповідь робив.

Насамперед він, повівши лихим оком поверх смушевих ша-
пок, пропонував позбавленим виборчих прав залишити збори.
На що Каракай,—відома річ, без його активної участі не
обійдеться жадна громадська справа,—додав не без гумору:
«Оглашені ізидіть». Трандара, вздрівши дебели спина, що по-
вернули від сільради, доповнив думки приятеля своїми до-
тепними річами: «Незаможника калачем не затягнеш, а без
права голосу виганять доводиться».

Савка Рудий, на весь Славгород гольтіпака, злі язика
плещуть, нібито Кармаліта хліб свій переховував у його, по-
дав свою думку з приводу неофіційних розмов з-поміж това-
риства.—Де ж тому біднякові справно ходити на сход, туп-
цюватись на морозі в подертих чоботях? Ходитиму до сіль-
ради, штани протру, а дома хто хазяїнуватиме? Раз я стою
на совіцькій плятформі, то дали б хоча на підметки...

Сусіди дивом узялись на так самостійно, переконливо ви-
кладені думки ті. Трандара то навіть хвально чвакнув: цей
то діло каже. Каракай ще глибше застосував думки ті:—Якби,
мовляв, у всіх бідняків було таке сознание... Подати ж при-
надні свої сподіванки, що виникали з того, Каракай, за пере-
шкодою президії, так і не встиг, на лихо присутніх, що, певне,
тішили себе з вірадрних, не інакше, думок тих.

Бурмак то аж ніяк не збагне... Дивні діла діються в Слав-
городі! Жовтень дав право жінці... Певне, що вона не менш,
аніже чоловік, цікавиться трудовим життям людства. Чи ви-
користовує ж вона те право? На сьогоднішній день, січня
1929 року, мають сумне явище: жадної жінки в сільраді! За
минулих перевиборів не обрано жадної жінки!

Подивом затагло лице доповідачеві. Громада раптом опинилась перед таким очевидним, можна сказати, навіть прикрим фактом. Маємо! Пелехаті голови задумою взялися. Справді, таки, як воно то могло статися? Всі враз побачили, що так воно і є. Всім бо ж добре відоме те послаблення, так би мовити, певна полегкість, що сталася для жінки в хаті. Кожен господар, якої б суворої вдачі не був він, все ж мусив визнати—як іноді послабляєш віжки кобилі, що на кручу везе тяжкий віз, так і дома жінці тепер стало вільготніше... Говорив якось Кармаліта між людьми: було жінка раніш стане суперечити в чім, то так і закриєш рота,—одвів набряклу здоров'ям руку навіглі,—а тепер, далєбі, якось наче і рішучости тої вже не стало. Справді, деякі хазяї з сумом у голосі мусили відзначити: не стало вже тої сили в руках...

Та все, як воно не є, а громада мусила визнати: доповідач правду каже: жадної жінки нема в сільраді! Деякі були тієї гадки, між ними, до речі, Кармаліта, Каракай, Трандара і вся почесна верства веселогорців, що то лише на славу славгородцям, де ще в силі заповіті дідів, державний розум міцно сидить у поলেখатих головах. Та були й такі, переважно з Долини, Яру, до речі, Бурмак, Тирса, Мажара між ними, а вже про Настю Плечисту, Параску Перепелицю, Улиту Довгу і говорити не доводиться, що вважали те чи не за найбільшу ганьбу для славгородської громади.

Аж тут достойні сили Славгороду стали на оборону правди, не дозволили поплюжити усяким гольтіпакам чесне ім'я славгородської громади. Трандара цілком слушно відповів Бурмакові та й прихильникам його, на закид той,—жінок чому не обирали? Вони ж буряки тоді копали!

Коли в декого, могло статися, і було тяжке сумління, то по словах тих, їм мов тягар з душі спав. Всі з полегкістю зідхнули. Єсть ще люди, слава та шана їм, за діла громадські вболівають душею вони.

Як же сприйняли те зауваження Долина, Яр? Як поставились до слів тих?

Бурмак, однині ганьба одвічна впаде на голову йому, аж ніяк не зважив на безглузде зауваження старого лиса (так і сказав!)

Звісно, мало кому прийшлися до смаку блюзнірські слова ті, хібащо низ скалозубив...

Трандара з цілковитою мужністю вислухав прикрі річі ті, нехтуючи махнув рукою,—не те, щоб згіржливо,—обвисли ж досвідом літа йому на те, щоб засвоїв він певну поведінку,—сказав недбало: та то таке... прийде до діла, воно видно буде... рука покаже...

Слова ті сповнили присутніх деякої сподіванки, віри в свої сили, і вже, коли далі говорив Бурмак, голос народній зрідка, як ото була каркне гава, кидав свої репліки.

Вже де чого дисциплінованої вдачі оті веселогорці, досвід не абиякий, старшину не один рік обирали, та все ж химерні думки, що нещадно полосував ними Бурмак, далєбі забивав памороки громаді, змушував, природна річ, як найбільш активну верству, до певної акції.

Ставка на бідняка, наймита, середняка, мовляв? А ті, що вони хазяїни, то як?

Трандара сказав: бідняк вам нахазяїнує. Каракай додав: нахазяїнує бідняк. Кармаліта: він уже нахазяїнує! Бокань: нахазяїнує! Всі протяжно зідхали, дивились похмуро.

Та все ж дивні діла, на думку Бурмака, творились донині в Славгородській сільраді. Обирати треба бідняка, наймита, середняка, щоб боронили радвладу. Чимало партизанів, наймитів у Славгороді? А чи багато їх у сільраді? А тоді дійшло до хлібозаготівлі—нема... У Славгороді нема хліба?! Та воно такі сидять у сільраді, що саме хлібом гендлюють. Та хіба тільки це? Колективізація далеко в них пішла? Багато членів сільради записалося до Созу? Сам голова сільради, хіба ж не подає в тім приклад?

Бурда на той, так би мовити, жарт нічого не відповів. Широка приязна посмішка вкрила лице йому. Не можна ж

справді робити серйозний закид людині, що сидить за столом президії і є самий голова сільради.

Треба визнати, що той лихий, нетовариський напад на голову, спроба підірвати авторитет його, лишень збудив симпатії в душах веселогорців до свого голови. Трандара, то навіть з властивою йому філософською глибиною сказав: гомони стара...

Натомість увесь Низ рипів зловтіхою. Недвозначні вигуки падали на чубату голову, що міцно сиділа на короткій шії. Мажара розперезався до краю.—Давно, мовляв, пора виявити його справжнє обличчя. Настановили, довіряли йому, а він з глитайнею злигався. На Веселій Горі завжди мокне. Кинулись раз по голову, Терешкові треба квітанцію до млина їхати, аж нема голови. По державних справах кудись подався, секретар каже. Виходили весь Славгород, аж голова в Давигори на христинах гуля!

Молодиці низові теж не ховали своєї лихої втіхи з тих слів, що так паплюжили голову. Непристойні, глумливі вигуки падали в бік рум'яного жіноцтва з гори, між яким Приндиха в усій своїй дебелий красі, новому білому кожусі стояла.—Іч, мовляв, куди втоптав доріжку голова.

Треба визнати, що в голови цілком вистачило духу вгамувати розбурхане низове жіноцтво. Він рішуче закликав усіх до порядку.

Звівши наклеп на голову, Бурмак на тім не втихомирився, спробував використати пристрасті низові. Тепер він уже напався на всю сільраду: і занецищена, непрацездатна, глитайська, така-сяка...

Не зважаючи на щире здивовання, разом обурення веселогорців, що в споконвічних турботах за громаду дістали досить визначне місце в тій сільраді, ні в кого з них, уявіть, не було лихої думки про свою сільраду, Бурмак вів своє.

Глитай, мовляв, давно вже готується до виборів, намічає свої кандидатури... Надсилають від церковної ради папірця: дозвольте на 20 грудня 1928 року скликати збори парафіян.

Порядок дня: 1) перевибори, 2) вибори скарбника. Це що таке? Добре, що комнезам вчасно кинувся, а то б сільрада так і прогавила цю хитру, замасковану глитайську політику!

Тут Трандара не втерпів, коли зачув ті небилиці про наміри церковної ради, непристойні закиди про якісь махінації глитайські. Ображений до краю, з властивим йому даром слова, Трандара зауважив: усі під богом, сама кобила під наритниками!

О, Трандара! Мудрість вікова притаїлася в пелехатій голові. Хто достойний осягне химерне плетиво дум?

Найшлися, проте, люди, що просвітлили з тих загадкових слів. Дуні веселогорців мов би кваша заколобродили в радощах найвищого пізнання.

Прояви ті найвищого світосприймання порушили слова буденні. Бурмак говорив про чергові завдання, що стоять на порядку роботи майбутньої сільради, зачитував наказ... Пролуннав знов такий звичний заклик до боротьби з глитаєм, за колективізацію... Отже виконати те важливе завдання, на думку Бурмака, зможе соціально-здоровий склад сільради, з бідняків, наймитів, середняків, що їх список виборком пропонує.

Павза. В головах мов би на мить не стало думок. Але то так здавалося. Насправді то від напруження.

Доля країни надто близька серцеві Кармаліти. Він надто стурбований за добробут Славгороду.

— Навіщо список,—волає Кармаліта,—там можуть бути глитаї!

На превеликий жаль, мусимо зауважити, ще бракує з-поміж населення громадської вихованости. Глухом сприйняв Низ слова ті, що йшли від глибини душі. Тирса сказав:

— Не бійся, тебе там нема!

Таким чином одштовхнув щіру пораду найпочеснішого хлібороба.

Не лишень Кармаліта, вся верхівка веселогорців, найдосвідченіша в державних справах, перечила системі тій.

Трандара сказав:

— Сеньйор-конвент...

Каракай сказав:

— Сеньйор-конвент...

— Сеньйор-конвент!—діди, баби сказали.

Не тямиться хіба ж, не розуміється стара гвардія на політиці тій? Політика та давно вже прогризла їм голову. Чи один рік старшину вибирали?

До наказу теж додали свої вимоги.

Каракай сказав:

— Риби мало...

Пучиха:

— ... і мила...

Кармаліта:

—... шкіри...

Приндиха:

— ... мануфактури...

Аж ось перед очима громади заклопотана з веселим виразом обличчя кремезна постать голови Славгороду. Настала врочиста хвилинка. Веселогорці пильно стежать за порядком і хто ще не вгамувався, сердито гримаять.

Громада аж ніяк не може забувати тієї хвилини, як голова звіт робив. Чи мало пекучих справ, турбот гризло громаду? Вже з перших слів довідалась громада, скільки в Славгороді народилось, одружилось тощо (все в цифрах). Хоча це начебто безпосередньо і не стосувалось бурхливої діяльності славгородської сільради, та все ж при складанні резолюції веселогорці, невідомо з яких міркувань, намагались і це поставити на карб голові. Цифрові матеріяли сипались з його уст, мов те зерно з-під трієра. Бурда говорив... Цікаво, що тепер скаже він? Бурда сказав. Він вважав за необхідне насамперед, в оцю рішучу хвилину, внести деяку ясність в славгородські голови.—Ми ось вибираємо сільраду,—сказав він,—щоб построїть якесь благосостояннє для народа.

Далі він пояснив, що пожежа це стихійне лихо, приносить чималу шкоду насеяенню.

В турботах за політичну лінію сільради, він відзначив, що сільська рада повинна дивитися, щоб не було правого чи лівого ухилу. Досі, він може заповнити збори, такого в них не помічалось.

Відома річ, збори радо сприйняли те повідомлення, хваль-но чмихали, вдоволені з незламної вдачі голови, що в най-небезпечнішу хвилину не здав позиції.

Та не всі, правду сказати, тієї думки. Відомі бунтарі з Долини—Тирса, Мажара, Параска завжди ладні кинути накле-ном у голову. Тирса, завзятий партизан з Долини, розпере-зався до краю:

— Нема в них ухилу? А хлібозаготівлю як виконується? Ось уже з тиждень, як хлібозаготівельну норму Веселій Горі доведено до двору. Жадного відгуку. Міцний упертий куц... Пуда ніхто не вивіз. Славнозвісна тактика.

Як не гукали, як не галасували, як не протестували весе-логорці проти образи тієї, все ж під натиском більшости (нова поразка почесному хліборобові), мусіли докраю вислухати повні пристрасти речі зарозумілого незаможника.

— Ось і зараз,—кидав він досить виразні погляди в кут веселогорців,—між нами єсть такі, що їм не місце тут бути! А вони з голосом стоять тут.

Ні для кого, звісно, не таємниця, що головний, так би мо-вити, закид гарячкової промови, безперечно, був скерований проти самого Бурди.

Веселогорці товчуть, спляють спокійно, з чистим сумлін-ням постать голови.—Та скажи но ти!—гукують.—Доведи їм, що ти голова! Доведи!

Бурда заворушився. Люд зомлів. Бурда розкрив рота. Всі також. Бурда насупився. Люд нагострився.

— Може і були деякі огріхи,—лагідно сказав Бурда.

При тім веселогорці заблищали зубами.

— Хто нічого не робить, той не помиляється. — Бурда сказав.

Веселогорці хвально кивали головами. Насуплені лиця низовиків.

Лагідна посмішка накрила широке обличчя Бурді. Просвітлили веселогорці. Бурда знає, вмів сказати.

— Комінтерн найвищий орган, а дивіться...

О, Бурда! О державний розум! О славгородська мудрість!

Лиця веселогорців до того проясніли, що здавалось ось-ось жести порвуться. Веселогорці заляглись сміхом.

... А то ж, мовляв, сільрада!

О, Бурда вмів, знав, що сказати в своє виправдання! Меткий розум голови цілком реабілітував сільраду від ганебного закиду того. Єдинодушне захоплення сповнило веселогорців. Ось кому бути головою! Кому ж і бути головою?

Лише Низ насуплено блимав. очевидно невдоволений з отії втіхи, що обняла веселогорців. Хрипльавий голос Тирси вкрив увесь гамір.—

— Ми не Комінтерн обираємо, а сільраду!—

Досить неперекожливо сказав Тирса. Низ цілком на тім погодився. Не погодилась Весела Гора. Бурда сказав... О, поки він ще головою, він не дозволить!

— Ви що, хочете зірвати збори?

О, Бурда вмів, Бурда знає де що сказати, як правувати. І тому ще раз піднісся голос веселогорців.

— Ось кому бути головою!

Виборчий бій був у самому розпалі. Стялися спокон віку два ворожих табори—Низ, Гора. Гора з давніх-давен у всіх громадських справах перед вела. Так було за дідів, прадідів. Звичай ті переходили з роду в рід. Старшина завжди було походить з найпочеснішого племені веселогорців. Низ завжди плентався в хвості. Хоч би раз коли дав старшину свого! Скорше б змінилася плянетна система!

За революції—жахливе зрушення в історії Славгороду—перевага Гори захиталася... Гора чи не раз терпіла і поразку. Були голови ревкомів завязаті партизани. Не можна проте сказати, щоб і Долина завжди виходила переможцем. Були голови

сільрад, авжеж були, що начебто і не в цілковитій згоді з Долиною правували. То ж бо такі люди на Долині тій—завжди негатові бунтарі. Веселогорці аніже не перечили проти таких кандидатур, навпаки, навіть досить активно сприяння, поміч виявляли... Незмінної пам'яті Щусь, Закандірін. За тої славної діяльності Гора лісом користувалася, випасом у лісі і понині, орендувала також комгоспівські землі. На користь бож людности велась політика та. Та спокон віку вже заведено,—що подобається Горі, сповное ненависти Долину. І навпаки. За останніх перевиборів, приміром, довго змагались, пітніли, врешті Яр подав свою кручену думку—пропонував кандидатуру Бурди до сільради. Годі, мовляв, уже, набридли ті пристрасті.

Люди виходили з цілком мудрих міркувань: оберуть голову з Гори—Низ загризе. Виберуть з Долини—Гора гризтиме. Неспинна колотнеча. А населення втомилосся з завірюхи тої. Чималий бож час, люди добрі!—Так давайте, порішили, хай буде ні по-вашому (кив на веселогорців), ні по-вашому (кив на низовиків). Петро Дрига, хвала і честь йому, таку тоді мову повів.—А оберемо людину з середини, яка б дбала, піклувалася за всіх, щоб усім було добре, за всенародне благо. Щоб не було в неї синів і пасинків.

Слова ті, здалось людям, не позбавлені мудрої правди. Населення погодилося на кандидатурі Марка Бурди, бож знали—досить енергійної вдачаї людина ще в старій армії набув собі слави, два хрести, три медалі, мав ще й срібного годинника. І ось, уявіть, Весела Гора по сей день не натішиться на обранця, цілком оцінила державний розум нового голови, полюбила його всею душею, цілком визнаючи корисну діяльність нового керівника (оренда, садиби, лісокористування, випас, податок, нарешті хлібозаготівля). Долина, та що найдивніше—поначасти Яр, знов створили цілу колотнечу: не справдив, мовляв, надій, що покладали біднота й середняцтво на голову! Ось і сьогодні не обійшлося без тих наріканнів.

— Не справдив?—б'ють себе в груди веселогорці,—такого нам голову і треба!

Сталася відома і може трохи набридла суперечка між Низом і Горою.

Аж на тім ще не край, коли всі нагомонілися, вибалакалися, вичухалися, вичмихалися досхочу і час уже був починати вибори, Тирса нову колотнечу звів,—

мовляв, од жінок ми не чули жадного слова, чому жінки мовчать?

Що ж відповіла на те громада? Громада (то ж не один розум!) звісно високо шанує право жінки. Всі ж бо пам'ятають льозунг 8 березня: визволити жінку з полону горшків, пелюшок, притягти до активної участі в громадській, державній роботі. Громада, власне, інакше і не мислила: так воно і му- сіло бути.

Та все ж треба визнати, від несподіванки тої декому памороки забило. Та ще й коли побачили, що промовляти зібралася біднячка, відома вже делегатка з Долини—Параска Перепелиця. Трандара так і сказав—у печінках в'їлася та молодиця... Ніколи вона спокою не дасть мирові, завжди бучу зніме. При чім завжди ввесь запал ненависти її, чомусь, падав на веселогорців. Отже, тепер лише ім'я її повисло над головами, гамір не стихав. Долина надималася: просимо! Гора: не треба!

В тузі поникла голова Трандари: не в шані тепер борода мудрих...

Молодиця промовляла надто бурхливо і разом м'якосердно, так, що тяжко її було слухати... Низ, то правда, в захваті очей не зводив з завзятої делегатки.

Усе ж мову її про труднощі будівництва соціалізму в одній країні схід сприйняв тихомирно. Веселогорці глибоко зідхали, Трандара промимрив: тяжкенько таки... Не перечили і проти того, що кооперація неорганізована, жінки малосвідомі. Лишень Каракай, втілюючи думки товариства, вславляв часи минувшини, де жінка, завжди біля вимени прип'ята, не лізла на

трибуну з різними промовами. Того, мовляв, не вистачало: терпіти знуцання над мудрістю борід.

Громада насторожилася, коли молодиця звела мову на те, що єсть хиби і за тими чоловіками, що сидять на посту... Це в Славгороді. Веселогорці підозріло захмикали, думи крутили їм у головах: куди це вона гне?

... Час проходить, рілля сохне, ходиш до Сільхоузу, нема насіння для бідноти. А сільрада не подбала. В жінки діти, поросята, топити, варити, рук не хватає. А заможний посіяв. Сільрада посилає на досвідну станцію. Сльози забирають—бідняку ніяк доступитись. Приходить Настя Гола, плаче: порадь ти нас, що робити, ми темні, неписьменні, застругані. В людей сходить, а тут на досвідну станцію по насіння бігай.

На слова ті веселогорці дали відповідь: наклеп! Тож усім ясно стало: проти сільради підкоп той затіяла делегатка, підбурює Низ, що, відомо, і без того завжди охочий зчинити колотнечу проти веселогорців.

— Не бути цьому! Не бути!—завзято чвакали м'ясисті, обурені лица...

Веселогорці дебелою масою,—могутня скеля!—стали на захист Бурди, привсенароднонь визнали, що вже кращого голови ніколи не бачив і чи побачить Славгород.

Всі очі вбирала бржава крем'язна постать, що блимала суворим поглядом з-під навислого чуба,—усміхнена задума раптом розпливлася з-під пишного вуса. Бурда встас з-за столу президії, досить таки рішуче наводить лад. О, доки він ще за столом президії, ніяким вихваткам тут нема місця.

Веселогорці захоплені: завзятої вдачі голова!

Бурда аніже не стурбований з тих непристойних патякань делегатки. Бурда в інтересах вірної інформації людности, дає пояснення: в них, мовляв, з Параскою Перепелицею «лічні щета».

Веселогорці цілком вдоволені з пояснення того.—А що? вони не казали?

Делегатка досить безсоромно перетяла голову:

— Коли Бурда був у п'ятьорці, не допоміг бідності, вона і поскаржилася до району, то Бурді була натяжка за те,—негідним способом намагалася вона знеславити голову Славгороду. Ця непристойна поведінка делегатки, очевидно, дуже припала до серця низовикам, що ладні мало не розірвати рота зо сміху. Веселогорці ж надто посмутніли з тої біди, що стряслася над Бурдою. Невдячні, справді, люди, хоча б у тому таки районі Голова мало не розірветься на своїм посту, виконуючи тяжкі обов'язки... Тож відомо які тепер часи—тому догоди, тому... Догодин одному, іншому не потрапиш. Ворогів завжди не обкидаєшся.

Делегатка, тим часом, певне, що не без лихої думки, вела далі.

В кожній з них, мовляв, душа болить, сльози на очах. За рік про паливо не потурбувався ніхто. Бідняк тини палить. А веселогорці лісом користуються. Приходить Настя Гола.— Іди, подивися, ти делегатка, яблуні рубаю. Як ти роботу поведеш, коли ні в кого поліна дров нема?

Цілком одверто намагалася делегатка збурити масу проти голови. Ще й на чоловіків напалася—не допомагають, мовляв, жінці. Це чоловіки, славгородці чоловіки. Збори бувають, жінці вийти ніяк: сиди дома. Адже жінка дістала своє право в революцію, треба його і використати!—кинула вона заклик у бік всвняних хусток.

Жінки повні замилювання з завзятої делегатки—без усякого вагання, мовляв, кинула матку-правду межі очі.

Чоловіки... ганьба і сором. Низові чоловіки, зрадники, потані, замість того, щоб стати на оборону честі чоловіка,—споконвічну славу вписано в книгу історії йому,—замість того, уявіть, надто прихильно поставились до слів делегатки, ладні самі навіть кинути глумом у тих чоловіків, що, виконуючи споконвічну місію свою, ніколи не дають спуску жінці. Ганьба і сором..

Але знайшлися люди з-поміж лав веселогорців, найшлися, дали належну оцінку неприпустимим річам делегатки. Тран-

дара, то подиву брався: якась задріпана делегатка, а цілу бучу зчинила. Тьху. Як би це колпсь... тьху.

Кармаліта досить таки влучно зрізав зарозумілу делегатку:

— А що, мовляв, совітьська власть подобається? Набрала тобі на спідничку? Чоботи пошила? А що, мовляв?

Додав Трандара: ти в хазяїна робила від зорі до зорі, зате щоліта по відході 12 аршин ситцю подарунок...

Кармаліта, прилюдно, зробив висновок: совіцька власть не допомога бідним.

Тирса галасливо перетяв його: а чому ти шапку вивертаєш, коли ідеш до Райвику, щоб тобі збавили податок та вдягаєш такі чоботи, що вустілка вилазить?!

З недогепних речей тих Кармаліта очі вирячив, набубнявіло лице йому подивом; до чого вже меткі на витадки язика.

Гора ображено чвакнула, Низ, як і завжди, вдоволено рипів сміхом, Яр також головою бовтав від утіхи...

На тім порішили покласти край балачкам, час бо не жде, а роботи ген скільки, кандидатур чимало, кожного обговорити треба, щоб не проліз часом шкідник, ворог до апарату.

Бурмак керує перевиборами.

Отже, за ухвалою зборів, список кандидатур, поданий виборкомом, приймається за основу. Веселогорці, в цьому намірі зміцнити раду, додають низку славних досвідчених на державних справах імен, що їх безперечно прогавив виборкомом.

Настала врочиста тиша, бродити думки, нашпорошені вуха, насуплені лица, настовбурчені шапки, восереджені пелехаті голови.

Омушева шапка пробубнявила: хай вже буде список...

На що Трандара мудро зазначив:

— Не кій де не треба...

Душі веселогорців повзали в тривозі: рішучий момент.

Напружені, трохи врочисті лица низовиків.

А скільки проектів, думок.

... Думи давили на мозок, мозок затіягло туманом, що розливався в просвітку...

... Мерехтіли степові далі, вітряки размахували крилами. лунко фрав повітря мотор, одійниця біла, пнала масло, що густим струмом сподіванок обливало серце...

Дивились веселогорці мужньо, насуплено, завзято.

Дивились низовики, втішно, нехтуючи...

Вперлися крутолобими поглядами.. Погляди схищувались, мов мечі огняні, як здавалось, повітря бряжтало...

Кожен стояв міцно на обороні своїх позицій, готовий змагатись до краю за функції ради... Низовики ж бо добре відчули ті функції на своїй шкурі, тож не дарма і рішучости такої сповнились.

Кармаліта поміж веселогорців... Веселогорці обліпили Кармаліту... Повні сподіванок очі перед огняною бородою.. Кармаліта повчає люд. Шії тягнуть мов струсі...

Кармаліта говорить.

— Дивіться, хто їде, чим їде, і чим завожений кінь.

Веселогорці хитають головами, веселогорці розуміють, ніхто більш не розуміє.

Бурмак ще раз запитує:

— Так що всі згодні зі списком?

А Трандара не згоден. Хай що кажуть, а він не згоден. Трандара підносить голос свій (всі стихають). Трандара волає: а чому в списку нема тих, що вони споконвіку хазяї?

Веселогорці проясніли, веселогорці зрозуміли, збгнули...

— А й справді, чому?—водить недотямкуватим оком, трусить бородою Каракай.

Кармаліта ходить між людьми, душею боліючи за народне щастя, відхає тяжко:

— Ех, молоді хлопці... садибу треба нарізати, відділятись від батьків треба... якби я був головою!..

Веселогорці волають:

— Кармаліту!

— Терефена Салифонича!

Каракай, в глибині очей йому сувора задума, хилить голову, стукає костуром:

— Оце хазяїн! Цього треба!

Позбавлений громадського розуму Низ зчинив репет, Низ перечить. Аж тут Бурда авторитетним словом угамував недисципліновані душі:

— рука покаже...

По тих словах усі замовкли. Всі згодні.

Додали кандидатуру Кармаліти, ще за ним кількох славних.

Громада насторожилась, громада ввібрала дух.

Голосують кандидатуру Тирси. Бурмак рекомендує: червоний партизан, відважний боєць на клясовому фронті, бідняк, активіст, брав участь в усіх громадських кампаніях.

— А, це той, що в мене на горищі шпаруни пооббивав, по хліб лазив?—використавши павзу, сказав Кармаліта.

Так знеславити людину міг лише Кармаліта. Веселогорці глумливо, щиро приснули. Каракай примружив око—ось кого обиратимемо!—Знайте всі, мовляв.

Як же поставився Тирса до того зауваження, що таньбою вкрило б кожного? Чи зняв він свою кандидатуру?—Аніже!

Тирса безсоромно посміхнувся.

Низ теж само глузував з веселогорців—такого нам, мовляв, і треба! З чого було видко—жадного впливу не справила гостра репліка Кармаліти на загрубілі душі.

Мажара то навіть горлав, аніже не стурбований зауваженням тим: це вам не Бурда, не стане пиячить з вами!

Добре, лишень, що Бурда не почув слів тих, бо, вважаючи на завзяту вдачу його, невідомо що б сталося...

Ціла буря гамору, протесту знялася проти тої, певне, що сумнівної, кандидатури.

— Він у комнезамі, не треба!—гукав Каракай.

— І в Созі!—додав Трандара.

Долина сміялася, Мажара глузував з сивої мудрости.

Дебеле жіноцтво славгородське, що на Горі живе, подало їй свою повноцінну думку. Приндиха, Минодора, повні тіла їх палахкотіли обуренням, протестом.

— Не треба, в нього дві жінки!

Громада ахнула, громада чвакнула. Веселогорці жахаючись хитали головами. Вирази подиву і зневаги налипили на носи їм, засіли в очах. Каракай звертав свій повний гнів у голос до людської правди.

— Кого ми обираємо, люди добрі?

І треба сказати, ґрунт під Тирсою захитався. Громада вздріла, громада з'ясувала...

Тирса, ніяковіючи, повний робленого подиву, знизував дертими плечима, аніж не зумів нічого сказати на своє виправдання.

Натомість жіноцтво Долини, Яру, галасливою юрбою стало в оборону ганебної справи. Як рвонули, як сказали. Веселогорці собі...

З того непомірного завзяття жіночого певне добра не ждати було, якби Бурмак не перетяв тих суперечок: не по суті, мовляв...

Руки набрякли, жиливі, кістяві ворушили жовтими від тютюну пальцями, обважніли в нерішучості: мо їй справді недоречна кандидатура?

Та ще коли Кармаліта кинув влучного дотепу, схарактеризував, так би мовити, хист кандидата, сумніви ті запали ще глибше.

— Кого там обирати?—голосом певним зневаги кидав.— Адже він не знає, на чім свиня хвіст носитьь.

Веселогорці мало не позвихали шиї зо сміху, деякі руки то справді обвисли мов ті хвости.

Бурхали животи, бовтались очі, червоніли носи, згинались коліна, теліпались дебелі груди, гнулися шиї, солопіли лица, найжились бороди, вуса...

А на лица низовиків, обурені, зніяковілі, ображені за свого кандидата, то далєбі не можна було без жалю дивитися.

Мажара в оборону за свого приятеля, ладен забити намо-роки людям.—Тирса, мовляв, виявив у Кармаліти приховані об'єкти оподаткування!

До чого лишень не присікається людина? Не принижуючи своєї гідности, хіба ж можна відповідати на те? Веселогорці нічого не сказали, веселогорці змовчали.

Сказав Трандара.

Лишень Мажара зібрався хитрим способом піднести перед населенням авторитет Тирси: непримиренний, мовляв, ворог глитає, член колгоспу...

Трандара, повний тверезого розуму, не втерпів.

— Не треба, він у хліві живе!—сказав він.

Веселогорці не перечили тому, цілком схвалили зауваження те, лише Мажара навперекір здоровому глуздові кинув: «Тому і треба». Слова ті жадного ефекту не створили з-поміж веселогорців, лишень Низ гукав: треба!

На що Трандара знову подав досить глибоку думку громаді. Громада з того мала досить цікаву тему, щоб міркувати. Отакий Трандара. Досить тільки йому кинути одне слово, розум ураз піде вивертом...

— Він тільки за бідноту стоїть!—сказав Трандара,—нам його не треба!

Деякі лица по тім, мов би справді, прийняв роздум, а деякі то ще більшого завзяття сповнились, ладні навіть надірвати легені в оборону свого оборонця.

Коли спазми перетяли деякі горлянки, тоді піднісся голос Каракая. Мов би пророкування Сівіли звисло те слово над головами.—Насильно копать колодязь, води не пить,—сказав він.

Кармаліта тут вніс ясність у складну ситуацію дня.

— Хіба хто проти бідних, люди добрі?—кидає чесний позір перед громадою він.

І громада переконується, що Кармаліта, справді, за бідних стоїть. Деякі люди з того нерішучої волі стали. Бо й справді: Кармаліта за бідноту! Чого ще треба? Та й усі за бідноту—Низ. Яр. В деяких толовах стався певний закрут.—

Мовляв, усі гадали, що Кармаліта йде не по тій дорозі, а тут на ось тобі...

Кожне слово Кармаліти переконує найнедовірливіших. Кармаліта знизує ставними плечима. Ясні очі, одверта душа!

— Навпаки навіть. З дорогою душею. Хай і бідняк спробує як воно державою керувати. Чи легко воно...

Цілком батьківською радою, піклуванням віє од слів тих, дбайливістю, мов би до дитини, що намагається простягти руку до привабливої жаринки в печі.

Громада побачила, громада вздріла. Кармаліта вів далі:

— Та все ж спочатку треба подивитися який бідняк.

Мудрою обачністю війнуло від слів тих. Бо й справді: бідняки різні бувають.

— Ось, приміром, Лук'ян Книш. Хай замість Тирси буде Лук'ян Книш. Оце моя рада.

— Лук'ян Книш?!—сказали одні.

— Лук'ян?..

— Книш!?..

— Це той, що Кармаліті хліб переховував?

Мажара наморщив чоло:

— Це не той Лук'ян, що в Чоколапівку їхав красти зерно. сам приїхав, а собаку в коморі забув?

Громада отетеріла. Громада не зуміла оцінити достойної ради Кармаліти. Громада відхилила пропозицію ту.

Руки сьогодні набрякли надзвичайною поважністю... Дехто, далєбі, наче сповнивсь шани до руки своєї. Давигора мов на диво позирав на свою дебелу руку,—майстер великий разтроцити щелепа на весіллі будь-кому,—а сьогодні, дивіться, цілком іншу функцію виконує рука йому, таку незвичайну, таку...

Бурмак закликає громаду до порядку, ставить кандидатуру Тирси на голосування.

Що ж ви гадаєте на тім і край? Проголосувати і край?

Є ще в Славгороді великого громадського досвіду люди. Сталися бурхливі дебати—кому лічити голоси. Веселогорці одностайно довіряли цю місію Каракаєві. Долина обрала Ма-

жару. Трандара пропонував поставити на голосування ці кандидатури, Каракай подав думку насамперед обрати тих, що підраховували б голоси, за тих, що мали лічити голоси... Мудрі пропозиції Каракає президентія, порушуючи вимоги демократії, відхилила, а громада обрала Мажару і Каракає лічити голоси. І так, Каракає у цей історичний день січня 1929 року мусить виконувати почесну місію свою. Правда, не обійшлося без вихваток,—певне, що з заздрощів дехто в Долини намагався закинути, ніби Каракає то й лічити не вмів. На що веселогорці дали одкоша: одна тисяча хіба кавунів під його невсипущим доглядом виросла на баштані? Інші, певне, що хитрували: ще як налічить! Досить непристойні закиди робили про нібито якусь хитру політику цифр на минулих перевиборах. О, Каракає, незмінний народній лічильник на двох перевиборах!

На превеликий жаль, Каракаєві так і не довелося в цей момент виявити свого хисту... Цілий ліс рук «за» становив очевидну велику більшість голосів. З малосвідомости Яру, не інакше, Тирсу, під загальний тріумф Долини, було обрано до сільради. На що Трандара, повний обурення, кинув громаді слухного докора:

— В кого тин падає, того обирають, а хто хазяїн, того не треба...

Під насупленими чолами бовтались каламутні очі, дужі руки мов повівертало, обвисли лица, животи. Запеклого ворога веселогорців—Тирсу обрано до сільради. Образа за серце бере. Яр допоміг. Тирсу, що нестерпимою вдачею своєю завжди люд каламутить, підбурює Низ проти Гори. Тож не жди добра тепер від тої сільради.

Непринадні картини пливають перед очима веселогорців. Химерна доля, сотні разів плакучо оспівана за чаркою, на сей раз поверталась до веселогорців задом.

Трандара чмихнув червоним носом, моргнув бровою: не всю бог біду роздав,—на смутні думи товариства сказав він.

Як певне вже не прів Бурмак, та все ж мусів за вимогою веселогорців ставити на голосування кандидатуру найпочеснішого в Славгороді хлібороба—Кармаліти.

Каракай тут з великим розумом завважив:

— Це так, то обрали ка зна що, а тепер господаря треба.

Слова ті надто близько до серця припали веселогорцям, що були всі тіві думки: господаря край до сільради треба! Що б то за сільрада була без господаря? Без дбайливого господарського ока?

Долині, на лихо, аж надто мало клопоту з того...

Просвітіли лица веселогорців, а душі сповнилися екстазу.—Кармаліту!—загули всі вони разом.—Ось хто зуміє дати лад у Славгороді!

Далєбі, без прикраси, в особі Кармаліти веселогорці вбачали мов би якогось довгожданого месію...

— А цукор у шириньку хто ховав, як везли мішки на станцію?!

Мов грім з ясного неба, внав голос той на обурені, оливою обліті голови веселогорців. І що найгірше, лиховісні делегатки на чолі з Параскою Перепелицею, Настею Плечистою зайшлися бучним реготом на ганебні слова ті. За ними вся Долина, Яр мало в сніги не попадали зо сміху...

Що мусів на те сказати Кармаліта? На ту вихватку Мажари?

Ви, лишень, подумайте—так тяжко образити почесного господаря!

Кармаліта чесним оком обвів посмутнілі бороди.

— Люди добрі!...

сказав він.

Люди на повні глибокого страждання слова ті, ще раз засміялись, а делегатка Настя Плечиста, вже досить літня жінка, то навіть гукнула:

— Як не їв часнику, то й не смердітиме!..

Веселогорці розпачливі погляди на небо звели... Хто збагне, що діється в чесних душах їм? Тож, за добробут громади вболіваючи, не інакше, порадили вони обрати до сільради Кармаліту. Щоб за благо людства піклувався. Аж тут на тобі, неслава така. Наклеп звели.

Лихий незаможник, Мажара все, подав знов недоречно голос свій.

— Куди ж йому, — Кармаліті мовляв, — за громадську справу дбати, до сільради ходити, коли в його біля двадцяти тисяч землі!

На що подав свою думку Трандара:

— Бідному ніколи працювати в сільраді, бо треба заробити.

Громада, затаївши дух, пильно стежила за тим змаганням, двобоєм.

Каракай збагатив суспільну думку новим міркуванням. —

— Коли бідняк напряде, тоді що? Що ти з його візьмеш? А розтратить заможний, є в кого взяти.

Мов ясний промінь соняшний, слова ті розірвали морок душ.

Чимало повноцінних дум засіло, залягло в головах веселогорців? Кожен день подія, хвилина щедро кладе нові скарби, збагачує і без того буйну уяву, досвід... Незрима, всеславна мудрість повисла над Славгородом.

Заколобродила громадська дума. Громада стялася.

— В Кармаліті троє коней!

— Тому і треба!

— Не треба, вітрячок!

— Одне лоша!

— Мої пара—триста, в тебе один—п'ятсот!

— Землі скільки!

— Нащо мені земля, краще б я мав жінку, щоб служила, а я вчитель...

Трандара виступив у ролі народнього миротворця. —

— Що ви там народ звели, революція зрівняла всіх, тепер усі рівні... і евангелія каже...

Підсиливши революційну думку свою евангельським словом, Трандара, проте, не мав поспіху... Бож знали—чи ж раз тим словом Трандара пророкував інше...

Кармаліта істину слів Трандари підсилив новою думкою:

— Обирайте того, в кого кінь на другій верстві пристане!

Каракай додав:

— Є бідний... Він і воріт не робить, а живе як багатий. Стіжки в нього ще немолочені, а він мірчука жде...

Слова ті мов надали нової сили веселогорцям, що дружньо, бадьоро гукнули:

— Кармаліту!

Нова хвиля реплік, думок свідчила за велику прихильність, що здобув Кармаліта в серцях веселогорців. Деякі згадали невсипущу, невтомну діяльність його на початку революції, на користь...

Мажара гострим словом перетяв овації ті, Мажара не лишень не склав шани перед державним досвідом Кармаліти, навпаки, навіть узяв під сумнів адміністративний хист той.

— А землю за сало хто ділив?—сказав він під дружній гамір Долини, що точила небиліці про дні славної діяльності Кармаліти.—Хіба ж не бігала тоді жінка Кармаліти в жовтих черевиках і з собачкою? Де ж пак! Голова земгромади чоловік! Моя жінка буряки копає, а Минодора з собачкою водиться, гуляє, моя з прядкою носиться, пряде...

На ті слова Мажари увесь Низ, найбільше горласті делегатки з Долини, зайшлися таким бучним реготом, мало шпаруни зі стін не попадали. Дебеле жіноцтво з Гори, повне рум'яної самоповаги, жадним рухом, виразом не зважило на нудні витівки ті. Хіба ж може славна господиня з Гори поставити себе на один щабель з якоюсь задріпаною делегаткою? В кожній господині завжди повний льох кваснини, в коморі борошна білого досхочу, м'ясо не виводиться, курей, гусей подвір'я повне, кілька свиней надвірних, у сажі сидять. Не доводиться бігати, очима кліпати: позичте, люде добрі, борошненця трішки... То ж, скажіть, ні з чого пишатися господині з Гори, варто увагу звернути на всі ті вигадки, що з заздрощів, не інакше, плетуть жінки низові?

Та людям, звісно, що? Хай неправда, аби смішно... Тож і глузують цілою навалою...

Усе ж веселогорці згодом переконалися... Просвітлили очі їм. Єсть ще люди в Славгороді. Суворі оборонці, виразники людської совісти. Вболівають душою вони за правду.

— «Шусь»,—шелестить у натовпі шанобливо, насторожено. Настає врочиста тиша. Всі очікують, сподіваються... А той, чье ім'я так тривожно злітає з уст, мав досить спокійний вираз. Марудне чоло йому клопотом узялось. Тяжко іноді буває виконувати всі ті громадські функції.—Дозвольте, шановна громадо, слово,—сказав він.—Просимо!—загуло навкруги.—Так, що він, ось що думає... Не обороняти тут Кармаліту... Кармаліта... Хто не знає Кармаліти? Спитайте мало-го.—Авжеж!—гудить мир. До вподоби ці рішучі слова веселогорцям.—Так ось Кармаліта... Раз у нас промисловість цукрова, сій буряк. Дається тобі жом, патока і всякі привілеї... Кармаліта і засіяв кілька десятин. Полільники тре було наймать? Тре. Єсть такі, що вважають себе за куркуля... Він то не куркуль, а вважають...

— Де ти бачив таких дурнів?

Галас, гамір, вигуки, що знялись по тім, не дали можливості людині сказати єдине, може, розумне слово.... Що міг вдіяти Шусь? Кілька рук, схопивши його за полу кожуха, стягли з трибуни. Шусь безнадійно махнув рукою.

Натомість Мажара верескливим голосом рвав повітря.—Треба дати рішучий бій глитайським прихвосням!—галасував він. Кого ми тут обираємо? Бідняки, наймити, середняки! Давайте подумаємо: кого ми тут обираємо? Хто пеньки возив?—Кармаліта. Кабанами хто спекулював?—Кармаліта. А хлібом? Боршном? Ліс рубав? Лишень буряків вивіз на кілька тисяч. А городини? Обгородив себе таким парканом, що птах не перелетить! Тут же за порогом десять десятин земельки. Молотарка. Хіба ми таких пустимо до нашої сільради?

— Та це як по воді батою!—гукнув Каракай.

— Не пустимо!—надимався Низ.

— Не пустимо!—кричав Яр.

Трандара, мудрі думи запали в голову йому, сказав:

— А по тому так... не гудь Панька, не хвали Оришки.

— Голосуємо!— гукають усі.— Рука покаже.

— Зачекайте!— благає Каракай.— він ще не приладнався.

— Зачекайте!— гукає Гора.

Дарма! Як не метушився народній лічильник на перевиборах славгородської сільради, все ж...

О, доле!

Грудям тісно стало, задушливо серед цього стовпища, по-нуро схилились голови, лиця безнадійно влипли в глухий кут. Гора сумувала: вертка правда, неловима мов гава, що на самісінських очах ген-ген щезла в снігових просторах...

Низ тріюмфував... Сміхом, глуфом заляпані по самі вуха ненависні лиця, аніже не ховали свого захоплення з поразки, що зазнали веселогорці. Задерикувато стриміли вуса, п'ялись бороди, притупцювували чоботи.

Трандара заглибився в задуму... Присутні врочисто примовкли, Істини, що їх несила аж ніяк осягти звичайним розумом, повстали перед миром.

— Та воно гарно молодесенькому бичкові старе ярмо, а як старому намуляє!..

Присутні пройнялися гірким чуттям на слова ті.

— Гармаш, хлопець чесний, роботящий, член Союзу, комсомолець, на клясових позиціях завжди стоїть, з наймитів сам, у кузні робить, брав участь в усіх громадських кампаніях,—

так характеризував Бурмак нового кандидата до сільради.

Каракай довго не мізкував тут. З повною головою дум, проєктів Каракай враз відхилив кандидатуру ту. Як на його думку, то непридатна ця кандидатура до сільради. Перш за все те, що молодий...

Тирса на те безсоромно відповів: а він, що, думає, як борода, то і до сільради?

Не стало шани бороді в наш вік!

Трандара з інших мотивів заперечує,— ми його біографії не знаємо!

О, Трандара скаже! Трандара зміє, знає, що сказати. Чи ж бо йому первина? Дехто, зважаючи на не абиякий досвід його,

цілком погодився на тім. Не погодився лише Тирса, досить таки легковажно поставився до зауважень тих,—яка там біографія? Наймит!

На нього слушно напала ціла юрба голосів.—Е, ні, ми так не можемо,—докоряли йому веселогорці.—Як же? Що ти за чоловік, хіба ми знаємо? Хіба можна без біографії? То ж до сільради обираємо. Не кудинебудь. Громадська справа. Напряде, а тоді що?

Міркування ці свідчили про не абиякий досвід веселогорців, ретельну обізнаність із порядками.

Дехто все ж подав біографічні відомості за кандидата:

— Усе з сокирою ходив по людях, пристав у прийоми в байрак, Білинич зять, буланий кінь у його...

Каракай раптом сповнивсь рішучих намірів. У той час, як Тирса, на вимогу громади, непереконливо твердив «яка там біографія—наймит!»—Каракан гукнув (світла хвиля вдарила в голову)—

— Наймит, не треба!

Увесь Низ повстав проти ради тієї. Народньому лічильникові наче й не пристало те робити. Рвонулись гомінкі го-
лоси:

— Тому і треба!

В Каракаю глибокі підстави:

— Хай биків годує...

Гукали інші:

— Та він у кузні робить!

Бурмак аніже не дав змоги громаді виявити вповні настрої свої, намагається прискорити справу:

— В кого є одвод?

Кармаліта подав голос свій:

— Він мою кобилу як підкував, то довелось водити до Коріза перековувати.

За ним Каракай:

— Як він дбає за радвладу, коли в нього в кузні точило, я прошу, дай косу поточить...

Бурмак аж ніяк не зважає на протест той, досить нечуло перетяв дуже голоси обурення проти кандидатури Гармаша, що, як видно, збудив досить бурхливі почування в громаді. Навперекір тим фактам, яскравим доказом громадської неприхильності до кандидата, Бурмак мов оману намагається напустити людям на очі, запитує (уявіть!):

— Так нема?

Пучиха, в ясному колі дебетого жіноцтва, що пахтіло новими кожухами, теплою приязню, подала мов би від імени товариства свого протеста:

— А чому він досі не жениться?

Приндиха, не менш почесна, дебела молодиця з-поміж веселогорців сказала водночас:

— А чому він свою жінку б'є?

— Там така жінка, що її вбить мало!—додала борода свою думку, виявивши таким чином мудрий досвід щодо організації сімейного ладу.

До чого іноді темрявою повите буває життя людини! Народня думка, треба визнати, цілком заплуталася в своїх щирих намірах виявити біографію ту. З чого Низ мав досить велику собі вітху, вважаючи на те протиріччя...

Каракай, радник народній, в щирому бажанні внести світло в оту закручену, поплутану ситуацію, сказав.. Громада повна надій очікувала на слово те. Каракай сказав (усі насторожилися):

— Не треба нам таких, він батька бив!

Декому мов би одлягло від серця по ясних, правдивих словах тих.—О!—сказали веселогорці.—Чуєте? Бив батька!—Громада, відома річ,—а що вже старі, говорити не доводиться,—сповнилась великого обурення на слова ті.

Лишень Тирса, на сором свій, без найменшої шани до сивої бороди, дав довідку:

— В його нема батька.

Мажара на те досить безсоромно приснув, за ним мало не звесь Низ...

Тирса тоді без найменшої громадської пристойности зачав ремствувати: годі вже веселогорцям слинявити (блюзнірство яке!), кандидатуру активного робітника, що брав завжди участь в усіх кампаніях, ніколи спуску веселогорцям не давав! Тож не дарма в'їлися вони на його...

Весь Низ, підбурений тими річами, зачав вимагати, щоб припинили суперечки.—Все тут ясно,—сказав Павло Дрита з Яру,—все ясно, хіба ж не знають вони Гармаша?

Яр був тієї ж думки: мерщій голосуймо, вечір скоро, а ми все тупцюємось на місці. Хороший хлопець. Нап. Комсомолец. Активіст. Нам таких треба.

Симпатії більшости, видно було, на стороні Гармаша. Вже Низ задалегідь тріюмував перемогу. Вже цілий ліс рук підвівся. Аж тут, вчасно, Трандара, вболіваючи за чистоту низових радорганів, ударив на сполох:

— А хто садок на горі обніс?

Душі сповнились тривоги, деякі руки нерішуче обвисли, дехто зовсім не наважився підняти, дехто підвів, тоді зачав шкребти потилицю...

Коли де в кого було вагання, то воно згодом цілком розвіялось. Кармаліта притиснув кандидата до стіни:

— А де моя вуздечка, ми пасли гуртом коні, так де моя вуздечка ділася?

По тих словах народній лічильник Каракай не без задоволення відзначив, що «за» становило меншість голосів, майже увесь Яр утримався, голосував за Гармаша Низ, і то не бвесь, зате вся Гора і частково крученоярці були проти. Дарма Тирса, Мажара надималися в галасі, що то, мовляв, глитайські витівки все, спроба дискредитувати активного робітника. руки було засмикано, і тому голосувала за Гармаша меншість. Далєбі, аж чуби змокрили з того тяжкого вагання.— Одні кажуть: клясово витриманий, другі паскудять... Лишень веселогорці не вагались, одностайно підняли руки проти. Низ голосував за. Яр, засмиканий з того протиріччя в характеристиці кандидата, не наважився гріха взяти на свою душу. утримався. Цілком мудра політика Крученого Яру принала

вадго до серця веселогорцям, що з того мали чималу для себе втіху: стався розрив, мовляв, між Яром і Долиною!

Каракай мотав пелехатою головою в тісному колі веселогорців, що складали шану мудрій, гострій бороді його. Каракай сприйняв хвалу ту з таким виразом, мов би справді в руках його, щонайменше, була доля Славгороду.

Весела Гора тріюмфувала. Розпарені від напливу почувань лиця вилискували щастям на морозі, солопіли червоні мов маки носи, весело бовтались очі, теліпались груди, бурхали животи. Весела Гора, гострий позір кидаючи в бік насуплених, зніяковілих низовиків, тішилась перемогою. Мажара докірливо буркнув у бік Яру: забили вам памороки веселогорці... провалити таку кандидатуру! Яр сопів образливо, вертів головою: хто його розбере...

Засмиканий, засміяний Гармаш, певне, волів, щоб його сніги замели, сховали від сорому...

Бурмак закликав громаду до порядку. Люд насторожився, насупився, намохнатився. На порядку кандидатура Щуся Всенародня увага впала на кремезну постать. З рішучим виразом на рум'яному лиці, густочорною, клинкуватою борідкою, пишним усом, Щусь хвацьки вертів ставними плечами, в колі парких кожухів, рухливий, енергійний, раз-у-раз тупцювався. Лісовий цар! Народня любов стелилась завжди низько перед ним, особливо ж коли доводилось ліс рубати. Корінь дубовий викорчувати дозволить на полозки,—опліни, копили, майстер хто зробить, продасть на ярмарку. Пар десять зробив, дивись кілька сот у кишені. Чому б і не шанувати громаді свого голову? Щира душа народня завжди ладна поділити горе й радощі з головою, чарку горілки наспіл випити...

Сказав Мажара. Слова ті гострою образою впали на серці веселогорців. Тож за їх радою громада обрала Щуся на голову... Коли ще в силі, славі було слово з Гори... То вже тепер не в шані слово те. Каракай припнічений душею завжди з того: що тепер у шані?

— Щуся?—сказав Мажара.—Ось він тепер ледве на ногах стоїть, а що тоді? Він зараз ось п'яний, а як оберемо до сільради? що тоді?

Думки народні на тім подвоїлись. Деякі казали: перестане пити. Інші—зачне ще більше.

До речі, слова ті мало переконали кого, відома річ, Низ ніколи не шанує обранців з Гори. Каракай влучно зрізав зарозумілого незаможника. Невтомний оборонець правди народньої, на захист Щуся, Каракай сказав,—

— Він не п'яний, в нього такий характер!

Не зважаючи, що сказано було те досить рішуче, Долина без найменшої шани поставились до слів тих, скорше навпаки—глумливо приснула з того. Зате вєдино схилені голови веселогорців на слова Каракає свідчили, що вони цілком пристають на те глибоке міркування. Зробив досить невиразний рух сам Щусь—не то похитнувся, не то оступився, що також веселогорці тлумачили як підсилення думок Каракає.

Трандара з тяжким чуттям відзначив певну життєву не-
последовність.

—Раніш старшина не вип'є,—є, кажуть, це строгий, людей цурається, сукин син, чарки не вип'є... А тепер...

Тут він безнадійно поник головою, не в силі збagnути тих суперечностей. Людина з щиросердя завжди ладна з кожним поділити чарку—символ єднання душ—і це, уявіть, декому не до вподоби.

Каракай тут знов подав свою думку з приводу тої яскравої постаті, що стояла перед миром.

— Він, такий, той Щусь, що сільрада надумала писати, а він уже знає!

Голоси, безліч голосів, цілком ствердили те.

На жаль, не скрізь у шані таланти Щусєві. Долина якраз протилежної думки. Яр також нехтує здібності ті.

Павло Дрига, середняк з Яру, напався з досить прикрими речами.—У того Щуся, мовляв, душа як у Тимоша...

По тих словах усі дивом узялись, веселогорці то навіть стали протестувати, вимагали, щоб той без усяких манівців пояснив, у чім тут суть.

Та одвертість певне що не в натурі Дриги, всі те бачили. У відповідь Павло Дрига, звертаючись уже тепер до самого Щуся, не без лукавства запитав:

— Тобі сосна не сниться ?

Були обурені веселогорці, був обурений Щусь. Долина, Яр, не можна сказати, щоб неприхильно ставились до тих своєрідних манівців середняка Дриги.

Дрига врешті задовольнив зацікавленість громади.

Приходить він якось до Щуся: запиши сосни возить. Той, не довго думавши: а могорич буде?

— Оце й усе?—перетяг Каракай, не в силі стерпіти отого крутіства.—Подумаєш, гріх тяжкий!

Бурда, звісно, зробив суворе зауваження Каракаєві, закликав до порядку.

Слова Дриги, проте, не справили на громаду великого ефекту.—Подумаєш, несподіванка яка,—говорив кострубатий низовик,—там скоро увесь ліс загуде...

Дрига образливо закінчив: так і не возив він, усі сосни веселогорці порали.

Веселогорці дали гострого одкоша на ті зухвалі вихватки Дриги. Сказав Кармаліта, звертаючи гнів свій до зарозумілого середняка:

— А тобі що, більш за все треба, що ти пельку аж до вух дереш?

А що вже з того Щусь обурився, сказати тяжко. Подумайте самі: людина кладе всі сили свої молоді, літа, на користь, добробут громади, аж ось... Несподіваний напад той спочатку мов дриголомшив Щуся. За хвилинку він був повний рішучости: віднині складає з себе всі обов'язки голови земуправління... прилюдно слухати образи? Подяка за невтомну роботу його?

Веселогорці з того мали чимало замороку, стали багаті, втамовувати голову, щоб не зважав на наклепи ті, на витадки якогось Дриги.

Замість того, уявіть, щоб сумирно визнати свій огріх, порозумітись, увесь Низ напав на веселогорців. Згадали за оренду лісових ділянок, заганьбили садибну лінію славгородської сільради (Бурда пережив на тім кілька тяжких хвилин). Чимало ще наріканнів падало на ні в чім неповинних відповідальних працівників, що окрім добра нічого не кидали громаді. Лаяли земpravління, разом сільраду і за лісову політику, за підтримку глнтайських меліоративних товариств, що найкращий клопоть луків заосіли, провадили «культурне» господарювання... Чого, чого лише не наговорять у розпалі...? Веселогорці, правду кажучи, не дуже зважали на те.

Бурда все ж рішуче прикоротив гостру полеміку, на те йому авторитету цілком вистачило, адже громада одхилилась від основної теми—обговорення кандидатури Щуся.

Бурмак ставить ту кандидатуру,—адже обидві сторони висловились за і проти,—на голосування.

Громада заметушилась, захвилювалась, затупцювалась, а що вже Каракай, дедалі, місця собі не знаходив. Раз-у-раз озирався на всі боки, мов диригент, бовтав руками, мотаг головою, чмихав, кахикав. З тої непокійної, верткої постати веселогорці досить таки бадьорились. О, Каракай, народній лічильник. Він не осоромить веселогорців.

Лічильники зайняли свої позиції. Очі, повні надії, облипли Каракаю. Каракай хитро моргає бровою, думи мудрости свують під заячою шапкою.

Притлумлене зідхання, застигли вирази на лицях—громада готова до голосування.

— Хто за кандидатуру Щуся?..

Не докінчив Бурмак традиційної фрази, як один за одним, порушуючи дисципліну, на голови нагло впали вигуки:

— А круши салдатські хто їв?

— Заставляв на службі в трубу гавкати?..

Громада стурбована, громада опелешена.

В лавах веселогорців сталося замішання. Долиною рвонувся регіт. Щусь пополотнів...

Мажара скористався з колотнечі тої, додав:

— ...він як ремінний дишел—то на ту сторону, то на ту...

Бурда спаленів, Бурда скам'янів. Він головує на цих вирішальних зборах непомірної політичної ваги, і ось до вуха його долітає таке! Що б то він за голова був, як би на його громада стала дивитися, коли б він не зумів дати певну пристрашку недисциплінованому незаможникові? Війнуло міцною волею, коли він гупнув по столі кулаком.—

— Товаришу Мажаро, ви нам хочете зірвати збори?—поставив він того перед великою загрозою.

Треба сказати, що повнокровні молодинці з тих рішучих заходів голови, що виявляли його незламну волю (жіноцтво, відома річ, завжди шанує героїв) захоплено Perezирнулися, а Мажара від сорому зблід мов сніг...

Веселогорці так само щиро заклопотані успіхом перевиборів, тому вони аж ніяк не стерпіли поведінки Мажари,—ніхто інший, як Низ у своїх намірах намагається тут брудом та наклепами закидати славних... Вимагали від президії занести до протокола та винести громадську догану за спробу зірвати перевибори...

О, веселогорці в щирих турботах за громадську справу ладні завжди взяти на себе ініціативу, довести заходи сільради до краю.

Рішучий протест той навчив багатьох триматися в межах пристойности.

Все ж, треба визнати, лихі вигуки ті заронили недовір'я, сумніви з-поміж громади в чесності Щуся (така вже вдача людська—лихе швидше тут приймається, ніж прекрасне)... І тому, коли дійшло до голосування... Як не бивсь, як не метушивсь народній лічильник Каракай... Дивні діла іноді трапляються. Від хвилювання, не інакше, в очах йому подвоєно руки «за». Не кожен може зрозуміти складні мотиви ті, не стане нарікати на ні в чім неповинного лічильника, що можливо проти своєї волі збільшив трохи цифри ті. Та,

відома річ, чуття гуманности непритаманне голим душам. Тирса, Мажара напали на почесного лічильника, обізвали його брехуном (сором!), шулером (жах) з навмисного ніби перебільшення цифр. Звик, мовляв, на свому баптані кавунами гендлювати! Адже вони лічили, так удвоє менше підвелось «за», ніж він налітив. Та й так не видко?—купа рук стримить, саме де веселогорці, увесь Низ, Яр голосують проти.

Збурений Низ мало не позбавив Каракая почесної місії на цих перевиборах—народнього лічильника. Веселогорці вступились, цілком слушно завважили, що він уже при літах, може дещо і сплутав. На що Тирса знов обізвав народнього лічильника хитрим лисом (!),—де, мовляв, не треба, він не наплутав.

Паркі зідхання обняли веселогорців. Смутком узялись повнокровні лиця молодиць. Очі молоді теж не дивляться весело, бадьоро,—хто зна, як доведеться тепер на садибу виходити. Раніш, коли Щусь був головою земуправління, всім легко було, ясно... Лиця старих глибокими зморшками взялися, похилились голови, насупились, заклопотані думи в очах: ліс рубать, землю орендувать як будуть тепер без Щуся? Мало не всіх дітей у Славгороді перехрестив. Усім любя, мила ставна з пишним усом постать! Щусь теж посмутнів... Але не за себе, ні! За свою долю йому байдуже, з того він нехтує... І справді, в млявих очах йому відбилася вся та байдужість. Не те його душу пече, о, ні. Розпачним поглядом обвів він хмарні лиця... Ось за що душа болить! Далєбі, тяжко дивитись на веселогорців. Усі мов посиротіли. Змертвіли, охляли. Могутня сило твоя, свята любове народня! Де ділася бурхлива енергія, що мов «неопалима купина» завжди в очах горіла? Тепер каламутні очі, тепер утома... З-під лоба якомось косять... туди, де ненависні низовики. Туці лиця їх аніже не стурбовані з тої великої трагедії. Навпаки, навіть—радісним полиском узялась. Чвиркали кризь зуби сміхом. Кривобокі, криволиці злої втіхи повні. Обледяніли вуса веселогорцям. Очам наче тісно було... Мажара, Тирса, та й усі за ними, навіть не ховали своєї втіхи з того провалу чесної кандида-

тури Щуся.—Не буде тепер, мовляв, за пляшку провадити земельну політику...

Трандара всезрячим оком обвів похилі чола, Трандара сказав. По тих словах одлягла печаль від чіла.

— Жалко кума, жалко пива,—сказав Трандара.

Надія блимнула в очах веселогорців. Ще не все згублено... Не дарма Каракай сказав: не все бог лихо роздав. Енергійний, повний державної мужності русявий чуб звисав над кирпатим носом. Бурда, Марко Захарович. Крем'язною силою вийшло від насушеної мовчазної постати. Схилився над купою наперів. Мов би вгруз у безконечні справи. Водив оком, ворухив носом, цокав нігтем. Діла. Яскрава, заглиблена постать. В дебелиму кожусі, нових чоботях. Смушева шапка сповзала назад з клопоту того. Нова шкура віддавала густим духом. Тяжкий погляд упав... Найменшої метушливості, а ні тіні легковажної квапності в словах, рухах. Такі люди переконують, на таких можна покластися. Самостійні люди.

Таким громада побачила голову свого, коли Бурмак поставив кандидатуру того на голосування.

— Хто за Бурду що скаже?

Громада не вагалася, громада довго не думала.

— Хай живе!—гукнув Каракай, штукар народній.

Трандара додав:

— Що там довго балакати, хто Бурди не знає? Піднімай руку і все.

Кармаліта за ним:

— Хай правує на здоров'я...

Громада гула, громада ревла. Веселогорці аж надто близько до серця взяли добробут Славгороду, всею душею стоять за те, щоб кермо влади тут потрапило в надійні руки. Провалили Щуся, ще Бурда. Хто ж, як не він? Кому ж іншому бути?

Бурда, розчулений з того вияву народньої приязні, теплим оком водить по м'ясистих лицях.

Бурмак нагадує:

— Ніхто не бере слова?

Впертий у своїх позиціях Низ знехтував слова ті, напався з новими докорами на голову. З великою пррмовою виступив Мажара.

— Колективізацію зовсім занехаяно в Славгороді, досі нема тут пунього колгоспу. А той Соз, що є, не маючи допо-моги з боку сільради, хиріє. Віднота не йде. Земля до землі не зведена. Прошеї нема, бо набрали кредит, а через рік плати. Посіяли озимину, половина вимерзла. Веселогорці сміються: цього року хто добре зорав землю, грудки розбив, то хліб ви-мерз, бо вітер увесь сніг змів з поля, а де грудки були, то хліб цілий. Продали хліб і борги сплатили. А ще тисяча за нами. Положили суперфосфат під буряк, гарний вродив, викопали, звели. Аж тут на гроші в буряксоюзі протест наложено. Кре-дит. Процент виріс. Трактор був, приходилось увесь час роби-ти на молотьбі.. Ми знаємо директиву, хоч і не дуже. Дирек-тива каже: біднякові змолоти в першу чергу. Молотити на Ни-зу—по десять кіп у дворі кожному, підряд і молотити. За годи-ну зіб'єм, їдеш далі. Щоб часу не гаяти, перекусили при пере-їзді.. Поки заїхав на нове подвір'я, приладнав машину—ре-мень тісний, або слабне, во шквіа спада, забива барабана— час іде. Прибіга Бурда.—Що ж ти робиш? — Молочу. — Я тебе в гроб важену. Кому ти молотити? — Бідноті.— А в нього хліба стане законтракувати? В хазяїна ти змо-лотив, він тобі сьогодні гроші віддасть. В мене є цир-куляр. Я тут голова, чи хто? — Бідняк стоїть, голову похилив, дивиться на чие вийде.— Ми б тебе, каже, дав-но посадили, так шкода, нікому керувати роботою. Давай портфель. На ось списки. Починай з Гори. Де тракторист? Поганій на Веселу Гору!—Тракторист хлопець бувалий, най-маний,—туди, сюди, каже,—ти мене заставляєш контррево-люції молотити!—Аж тут міліція. Вирядила нас. Бідняки ідуть слідом: а коли ж нам? Махнув рукою я: на Горі, там по двіста—триста кіп кожному збити треба. Вночі приходять, будять: коли молотити у мене? Піду по могорич, сметани на-готую.—Молотимо ми на тій Горі місяць, другий. Бурда щодня вештається, мов сир у маслі купається.—Треба орати,

кажу, земля перестояється. Молоти, каже, в мене єсть інструкція, хліб законтрактувати.—Так ми і добили там того трактора. Цілу осінь стояв, прийшлося кінними орати. Біднота бачить, як сільрада дбає за колективізацію... Сам голова сільради Бурда нещодавно казав на зборах: «У нас не може бути колгоспу, бо багато бідноти».

Отже, подані лукавим способом Мажарою факти в досить непринадному світлі обрисували голову перед Низом, хоч Низ і без того, правду кажучи, особливої приязні до голови не вчував, тож і слава та не стала несподіваною тут.

Не доводиться говорити, в серцях веселогорців пристрасні слова Мажари знайшли ворожий відгук.—Такого голову дай бог у кожне село,—вболіваючи за народний добробут, висловлював свої побажання Кармаліта.—Правду любив, правду казав,—погодивсь Бокань на тім.—Господар, яких маю,—додав Каракай.

Низ, відома річ, був цілком протилежної думки, одностайно приєднався до тієї оцінки, що дав Мажара голові.

Де, врешті, мусить бути істина?

... Каракай накошлатив брови, розгублений погляд його заляк над головами, охлялою рукою вдарив об поли, повним трагізму голосу сказав:

— І лічити не хочу!...

Справедлива душа не стерпіла наруги над миром.

Тирса, повний непристойної втіхи, лічив голоси.

Виразна більшість голосувала проти Бурди.

Низ, аніже, не ховав свого захоплення з того провалу.

Душі веселогорців набрались пнівом. Кров'яніли лиця. Хмарніли чола. Помутнів блиск очей. Обвисли вуса, бороди, намохнатились чуби. З наїженою щетиною на потилиці сопли плесконосою образою. Дебелі молодичі засмучені, нерухомі. Вражені з тієї нечуваної пригоди, зідхали протяжно, співчутливо. Хто ж бо міг думати, гадати? Здолати таку силу? Скільки дітей перехристов у Славгороді! Чи ж бо одне весілля минулося, відгулялося без голови на Веселій Горі?

А що найголовніше—народня печаль та лишень звеселяла Низ! З того лиха Низ мав собі славу втіху! Плющились очі, морщились носи зо сміху. Очі мов п'яніли... Булькало в горлянках...

Що ж на той час Бурда робив? Сам Бурда, що сидів за столом президії і мусів давати лад на сході? Чиє слово завжди так рішуче било в хиткі душі? Тепер він звичайний собі громадянин, навіть не Марко Захарович... Тепер до його кожен може прийти, без усякої поштивости сказати: то чого хліба не везеш? Правди ніде діти, були й до того балачки, ніби голова не здає свого хліба державі, на приватний ринок нишком продає. Та хто, хоробрий, посмів би тоді прилюдно сказати це? А тепер скажуть. І нічого не вдієш. А скажуть.

Чубата голова печально поникла над примхами лихої долі. Він несподівано відчув свою несилю, мов той казковий велетень, з голови якого вирвано чудодійну волосінь.

Коли Бурмак далі поставив на суд громади кандидатуру активної делегатки з Долини, відомої на увесь район своїми непристойними вихватками проти веселогорців молодіці, що на всіх з'їздах, конференціях завжди намагалась дискредитувати почесну верству в Славгороді, Трандара без жадного вагання додав свою думку:

— Жінка—п'яте колесо до воза...

Взагалі, можна сказати, цілий вибух народнього обурення стався з тієї кандидатури.

На слова Каракаєв, з дотепних речей його, бурхливим сміхом зайшлися веселогорці.

— Та вона спідницю коротку носить!—сказав Каракаєв.

— А біля печі!—за ним Трандара.

Кармаліта вдумливо відповів на те, як і належало поважній особі його.

— Як його жінку обирати до сільради, як зможе вона громадську роботу провадити, коли їй прости треба!

Хто посмів би сказати, що словам тим розуму бракувало?

Настя Плечиста, вірна приятелька Парасчина, такої ж нестерпимої вдачі людина, вперлася поглядом у дебелий турт, з-під нахмуреного лоба кирпатими думками лягнула:

— Вони що? Проти жінок! Тому, що в Сози?

— Хай вона краще целюшки пере!—непорушний у своїх поглядах Каракай.

— Хай Митро борщ варить, а вона буде ходити до сільради

Догешна річ Трандари припала до серця веселогорцям.

Низ, напизаки, палахкотів обуренням з тих думок, що походили від веселогорців.

Втративши найменшу шану до свого чоловічого роду, виступив нехто інший, як середняк з Яру—Павло Дрига, намагався закинути почесній верстві різні обвинувачення.— Вже в нас, мовляв, одинадцять років революції, аж ось доводиться слухати таке...

Приндиха, повна чеснот, дебела молодиця з Гори, на те гукнула:

— Вона покритка!

Веселогорці надто обурені з тої кандидатури.

Настя Плечиста непереконливо відповіла на те:

— Чоловік і винен.

Минодора, друга, не менш повна, чесна молодиця з Гори, перетяла:

— Та вона кинула чоловіка!

Приндичка, третя дебела чесна молодиця, обурливо додала:

— В неї вже третій чоловік!

— В неї коминів нема!—приєднав і свою думку Каракай.

— Та вона в Сози!—товкся поміж кожухами засмальцьований голос Трандари.

Широка борода Кармаліти, широка слава... Поникли голови з досвідчених річей його.

— Вибери жінку,—говорив він,—то вона буде вдома панувати, а ти хоч іди з хати!

Руда борода репетувала:

— Це розвал сім'ї!

Хто що міг сказати на переконливі слова ті?

Сказав Кармаліта: в нього єсть кандидатура.—Всі повернули здивовані голови.—Совітська власть правильно робить, що дає жінці право.—Від розумних речей його декому стало моторошно, в деяких голосах проясніло. Дивна сила людського слова! В тупому куті думки товклися,—

— Хто ж?

Всі очікували, всі сподівались,—

— та кажи!

Кармаліта сказав:

— Санька з Крученого Яру!

По тих словах веселогорців мов би переламало надвоє. Метнувся сміх по людях. Червоніли носи, крутило в головах, темніло в очах.

Розперезалася душа... Вщерть наповні почування... Потінався рід чоловічий.

— Я в неї пляшки викопував у хліві!

— В неї самогон як сльоза!

— Санька самогонщиця на всі краї!

— Там уся сільрада пила!

— Бурда не висихав у неї!

Отже хай бачать усі, хай знають. Повна щиросердя рада Кармаліти зазнала поразки. А Бурда мусів сидіти за столом президії і слухати всі ті образи. Просто парлямент!

А Параску Перепелицю, Настю Плечисту, все ж обрали. І тоді кінчилася почесна місія Каракає. Народній лічильник у глибині душі затамував гіркий досвід перевиборів рад 11 скликання!

Проте напружена хвилина ще не минулася. Вибрані зійшлися визначити з-поміж себе голову, і тому кожному кортіло знати, хто віднині стане на голову в Славгороді.

— Хто не буде, а все такого як був, уже не буде,—з сумом у голосі сказав Каракає. Веселогорці нахилили чола.

— Всі хати в Славгороді перекомерував!

— Всіх дітей у Славгороді перехристив!—тужливо додала Приндиха.

Тож веселогорці хоч у ролі споглядачів залишилися на виборах голови.

Ви знаєте, кого пропонувано на голову? З найбільшою увагою людині і то б не спало на думку! Сподівалися на кожного, особливим якимсь відчували способом. І бувало не помилялися. Незримі сили вітають над нами! Гадали—не Бурмак, то Тирса, не Тирса—Мажара, а то Павло Дрига—непочатий край тих злидарів, середняків-активістів з Яру. Та вже такого... такої поруги... не сподівався ніхто! Воістину знаменний день в історії Славгороду! На голову від партосередку пропонувано було Параску Перепелицю!

На деякий час веселогорців мов приголомшило. Боляче дивитися на пригнічені, безпорадні лица—адже на їх очах гинула, руйнувалася славна історія Славгороду. Чимало видатних подій, сторінок, над якиму поникнуть голови майбутнього покоління в історії Славгороду! Та вже такої наруги, такої неслави велич селища не зазнавала ніколи! Баба на голову! Ще як і обрали! Виборці схвильовані, зворушені, не могли намілуватися на зніяковілу, кургузу молодицю, бадьорими вигуками, оплесками привітали її на новій ниві...

Протест, гамір, зойк, розпач на той час вибухнув з-поміж веселогорців (Трандара схопився за голову—гине історія, гине Славгород!). Настя Плечиста намагалась знеславити почесну верству.—Вони, що, мовляв, лякаються, що не доведеться більше з новим головою чарки випити?!

Краще б вона того не казала, бо і без того на думках не легко було.

В тяжкій тузі поник Трандара, похмарніло чоло йому, кошлата задума притаїлася в очах.

— Ось Параска,—говорив він,—зроду по наймах тинялась... Що вона була? Ніщо... А тепер приходь, звертайся до неї, вона ж вустілки твоєї не варта! Всі сусідні села сміятимуться—у вас усі мужики дурні, бо баба за голову править!

— Те нічого, що жінка,—казали декотрі,—тільки чому не чоловік?

— Спасибі вам за панські вечорниці,—сказав Каракай,
насунув шапку на очі, подався від сільради.

Кармаліта пророкував:

— Во гнєве своем назначу тебе царя, во ярості своєї
отніму от тебя царя...

Трандара собі:

— Посадили царицю Катерину на престол...

Пучиха з-поміж жінок висловлювала нехтування своє:

— Труби гримлять, думала-гадала три архирей везимуть,
аж воно обрано Параску Перепелицю на голову!

— Хай поправують, побачать, чи легко державою керу-
вати,—говорив Бурда між дебелим товаристом, що співчут-
ливо хитало головами.

Всі згодні були, проте ніхто з веселогорців не запросив
його сьогодні на гарячі вареники. Молодиці також обминали
поглядами. Бурда був не настільки близькозорий, щоб не
відзначити тієї різниці в поведінці славних... Раніш, бувало,
кожен веселогорець вважав за свій обов'язок привітати
голову: «Марко Захаровичу, завтра кабана колю». Бурда
зідхнув тяжко: нема звідє справди. Почвалав у Яр...

С. ВОСКРЕКАСЕНКО

КОМСОМОЛЬСЬКА УДАРНА БРИГАДА

Щодня, щогодини нові неполадки:—

Завал, забурились, прорвалась вода.

— Зношена шахта,

Деше на ладає,

А 1300 — подай.

— Накинули програм, як петлі на горло.

Не знаючи зовсім гірняцьких умов —

Скаржився потай завшахтою Горлов,

Криючи матом — путі перемог...

Проходять декади,